

ה רב אריה כץ

מניעת היריון בהלכה

תגובה לרב שאל דוד בוצ'קו "מניעת היריון בהלכה: אמצעי המניעה השונים ודרוגם והרחבת היתר השימוש בקונדום" בגילוין זה

הקדמה

הרבי שאל בוצ'קו, שידיו רכ לו הן בלימוד התורה הן בפסקת ההלכה, ביקש לטעון, במאמרו "מניעת היריון בהלכה" (המתפרסם בגילוין זה), כי יש מקום להתר שימוש בקונדום בעת הצורך, אף שאין מדובר בחשש סכנה. לא נחה דעתו של הרבי בוצ'קו עד שטען, בסיכוםamaro, שככל העדיפות הלכתית להשתמש באמצעות מנגע אחרים אינה אלא "משמעותם כבודם של חבלי מהפוסקים האוסרים אותו [דהיינו את השימוש בקונדום]".

והנה, לפני שנסקור את טענותיו אחת לאחרת, חשוב לפתוח בכלל גדול וחשוב: כאשר לפניו דיון הלכתית לא-חדש והנושא נידון כבר בעבר, יש לבדוק תחילתה את דיניהם של הפוסקים בעבר, שהרי מן הסתם אותן מקורות הלכתיים הידועים לנו כבר היו ידועים לאותם פוסקים.

ואכן, הרבי בוצ'קו עצמו, בתחילת מאמרו, מודה שמן הפוסקים שעסקו בכך בעבר היו שאסרו שימוש בקונדום בכל מצב, והיו פוסקים שהסכימו להתר שימוש בקונדום במקום שיש חשש ממש של סכנה - והואתו לא. למורת גבולות הגזרה הברורים הללו - ומtopic ידיעה ששם עניין לא נתחדש בבית המדרש מאז דנו בסוגיה זו הפוסקים לפני כמאה שנה - העדיף הרבי בוצ'קו לחלק על כל אותם פוסקים וללכט בתיב חדש.

לדוגמה נציג את בעל ה"אגרות משה", הרב משה פיינשטיין זצ"ל, שאף על פי שהיה "דוע ב"כוחה דהיתרא" שלו, ואף שבתשובתו הארוכה בעניין זה (שו"ת אגרות משה,

בן העוז, חלק א, סימן סג) הוכיח כי לשיטתו יש מקום להתריר שימוש בקונדום במקום פיקוח נפש, למעשה לא הסכימים לחתור היתר מפורש בתשובה; ויתרה מכך, בתשובות מאוחרות יותר (שם, בן העוז, חלק ג, סימן כא; שם, חלק ד, סימן סז) אסר בפירוש שימוש בקונדום אפילו במקום פיקוח נפש - עקב חומרת העניין.

לענ"ד כאן נועצה נקודת היסוד העיקרית של המאמר: בגין כל האחוריים שדנו בנושא זה בכובד ראש, מתוך הבנת החומרתו של העניין, מדבריו של המחבר נראה כאילו מדובר לדידו בעניין קל; והוא מנסה לתרץ את הדבר בטענות כגון הטעה שפעם הילודה הייתה חשובה עקב הקושי הגדול ברכיבי טבעי ואילו היום כשהריבוי הטבעי הוא קל ופשוט, ותמותת התינוקות קטנה, כביכול התגميد האיסור על הוצאה זרע לבטלה.

יסודות ההיתר שבמאמר הרוב בוצ'קו

לאחר הקדמה זו, ננסה לבחון היטב את טענותיו של הרוב בוצ'קו. דומה שהיתרו מבוסס על שתי אפשרויות. האחת, בסוגיית "שלוש נשים משמשות במו"ך" יש להזכיר כדעת הראשונים הסוברים שהמחלוקה היא האם אותן נשים חייבות להניח מוך בשעת שימוש, אך אין בכך אי-סורה; וכןף לכך, יש להשות שימוש בקונדום לשימוש שכן בשנייהם "גוף נהנה מן הגוף", בודאי בסוגי הקונדומים הדקים המצוים כיום. השניה - על פי היתרו של הרמן, בעקבות רשותנו רביהם, לבוא על אשתו שלא דרך באקרה, וכחесבו של ה"אגרות משה" שכאשר אי אפשר לקיים מצוות עונה ללא השחתת זרע, מותר גם להשחתת זרע לצורך מצוות עונה שכן אין מדובר בהוצאה זרע לבטלה אלא בהוצאה לצורך.

כפי שנראה בהמשך הדברים, שתי גישות אלו הן בעיתיות ביותר, וניתן להסתמך עליהם לכל היותר במקום שבו יש סכנת נפשות בתשMISS ללא קונדום ואי אפשר להימנע מסכנה זו באופןים אחרים.

סוגיית "שלוש נשים משמשות במו"ך"

בסוגיה זו ישנן שלוש פרשנויות עיקריות בראשונים:

מניעת היריון בהלכה

א. שיטת ראש"י שלפיה לדעת ר' מאיר מותר לשמש במקור במקומות חשש סכנה; ולדעת חכמים, שהלכה כמותם, אסור לשמש במקור אפילו במקומות חשש סכנה (אלא שאולי במקומות סכנה גמורה גם הם יודו להתריר¹).

ב. שיטת רבינו תם שלפיה התנאים נחלקו בשאלת האם צריך לשמש במקור, אולם כל הדיון נסוב על הנחת מוקד לאחר תושמיש ואילו מוקד בשעת תושמיש אסור לכל הדעות, שכן מדובר בהשחתת זרע.

ג. שיטת הרשב"א והר"ן ועוד ראשונים שלפיה אין איסור על מוקד בשעת תושמיש, ונחלקו חכמים ור' מאיר האם נשים המצוויות בחשש סכנה חייבות לשמש במקור.

הרב בוצ'קו כתוב, ובצדק, כי ה"ם של שלמה" (יבמות, פרק א, סימן ח) התיר לשמש במקור, אולם הוא מתעלם מכך שלדעת אחרים (שו"ת ר' עקיבא איגר, סימן עא; שו"ת חותם סופר, יורה דעה, סימן רעב, ועוד) יש לאסור שלא לשמש במקור אפילו במקומות סכנה, וכי למעשה הכריעו רוב הפוסקים האחרונים שאפשר להקל לשמש במקור רק במקומות סכנה.²

אומנם הרב בוצ'קו טוען שיש ליכת בעניין זה אחורי דעת רוב הראשונים ולהתעלם מחבל האחرونנים שהובאו בהערה לעיל, ולשם כך "גייס" גם את הרמב"ם וה"שולchan ערוך" שככל לא הביאו להלכה את סוגיות תושמיש במקור. אלא שם רצונו לדלג על דברי הפוסקים המקובלים בני הדורות האחرونנים, ולבחוון מחדש את ההלכה במקורה, שומה עליו לבדוק את מקורות ההלכה הראשונים ביתר. אם נעשה כן, נראה שבדברי חז"ל עצם מוכח שמחלוקת חכמים ור' מאיר בעניין שלוש נשים משמשות במקור עוסקת בשאלת האם הן מותירות לשמש במקור - כשיטת ראש"י - ולא האם הן צריכות לעשות כן.

ההוכחה לכך מצויה בדברי הגמרא (יבמות לד ע"ב) המביאה את מחלוקתם של חכמים ור' אליעזר האם מותר לשמש עם אישת מינקת באופן של "דש מבפנים וזרה מבחוץ". בغمרא מוכח שמחלוקת זו עוסקת בשאלת היתר (שכן חכמים האוסרים אומרים: "הלו אינו אלא כמעשה ער ואונן"); והנה, בתוספתא (צוקרמאנדל, נידה ב, ו) הובאה המחלוקת על תושמיש במקור יחד עם המחלוקת על "דש מבפנים וזרה מבחוץ", ומוכח

1 ראו למשל שו"ת כתב סופר,aben העוזר, סימן כו.

2 ראו: שו"ת חממות שלמה,aben העוזר, סימן מו; שו"ת חמץ צדק,aben העוזר, סימן פט; שו"ת דברי מלכיאל, חלק א, סימן ע; שו"ת דברי יששכר, סימן קלח; שו"ת שי למורה, סימן לד; שו"ת תורה מס' דברי מלכיאל, סימן מד; עורך השולchan,aben העוזר, סימן כג, סעיף ז; שו"ת אוור גדור, סימן לא; שו"ת יד אליהו, סימן ע; שו"ת מהרש"ם, חלק א, סימן נה; שו"ת מלמד להוציא, חלק ג, סימן יח; שו"ת אחיעזר, חלק א, סימן כג; בכורי יהודה, חלק ב, דף קכא; שו"ת פרחי כהונה, סימן יב; חזון איש, הלכות אישות, סימן לו; שו"ת דובב מישרים, חלק א, סימן כ; שו"ת חלקת יעקב;aben העוזר, סימנים נה-ס; שו"ת אגרות משה,aben העוזר, חלק ב, סימנים סג-סה; שו"ת צין אליעזר, חלק ט, סימן נא, שער ב, ועוד.

שמדובר במחולקת על היתר ואיסור ולא על חוכה ורשות. אומנם נוסח התוספתא, כפי שהוא לפניו, בודאי מושבך וכנראה חסר, אולם מכל מקום מוכחה מלשון התוספתא שיש להשווות בין שתי המחלוקות.

גם אם נקבל בשעת הדחק את דעת המיעוט המתירה לשמש במוק, בודאי שאין כל מקום להשווות בין שימושו לבן תמייש עם קונדום: בתמייש במוק הזרע אומנם אינו נכנס לרחם האישה, אולם מכל מקום הוא נשפך בתוך גוף האישה; ואילו שימוש עם קונדום הוא אולי תמייש כדרכם הארץ, אך הזרע נשפך בתוך הקונדום ואני נמצא כולו בכל בגוף האישה. מבחינה זו, שימוש בקונדום דומה (גם אם לא זהה) לתמייש באופן "דש מבפנים וזורה מבחוץ" שנאסר במפורש על ידי הרמב"ם (משנה תורה, איסורי ביאה, פרק כא, הלכה יח) וה"שולחן ערוך" (ابן העוז, סימן כג, סעיף א), וכי שכתב בפירוש בשווות מהרש"ם (מפתחות לחלק ג, דף שי' ע"א):

בנידון 딴ן שהוא גרווע ממוק, דהתס שופך זרעו בתחום גוף הרחם [=הנרתיק]
אלא שנופל על המוק, מה שאינו כן בנידון דיין שמוציא זרעו בתחום כיס המכסה
כל האיבר והכיס החוצץ מסביב ואני נוגע בגוף הרחם כלל, הווי הוצאה זרע
לבטלה ממש....

אומנם הרב בוצ'קו ביקש למודד מדברי ה"ים של שלמה" כי עיקר ההיתר של שימוש במוק נובע מכך שיש הנאת תמייש, אלא שמלבד שרוב הפוסקים חלקו על דברי ה"ים של שלמה" (כפי שראינו לעיל) הרי שהוא התייחס למוק בלבד ולא לקונדום, ואין להוציא מדבריו מה שלא כתוב בפירוש. זאת ועוד: גם מבחינה מציאותית, ביום תמייש עם קונדום נחשב כפחות נוח בצורה משמעותית מאשר ללא קונדום, וזהו גם הסיבה לכך שאף בעולם הכללי הקונדום אינו נחשב לאמצעי מניעה המעודף.

היתר ביאה שלא כדרכה

נמשיך ונעסוק בהיתרו של הרמ"א (בעקבות ר"י בעל ה"תוספות") לבוא על אשתו באקראי שלא כדרכה. ראשית יש לציין שמן ה"בית יוסף" עצמו (בן העוז, סימן כה) יצא בצורה ברורה ומפורשת כנגד היתר זה, ולכן אין מקום לדון בו לבני עדות המזרח שקיבלו עליהם את פסיקתו של ה"בית יוסף". אולם גם לפי שיטת הרמ"א לא ברורים דבריו של הרב בוצ'קו, שהרי ר"י בעל ה"תוספות" (ושאר הראשונים הホールכים בעקבותיו) התנה את ההיתר בכך שאין מטרת אותה ביאה למניעת הירון, מכיוון שבגמרא

מניעת היריון בהלכה

הניל' בנסיבות מוכח שאסור לבוא על אשתו באופן של השחתת זרע על מנת למנוע היריון, וכך גם כתוב במפורש הרמב"ם.³

אומנם דברי הרב בוצק'קו מסתמכים על פרשנותו של "אגרות משה" לשיטת ר"י - שלפיה כאשר מדובר לצורךeki מצוות עוננה והאפשרות היה להימנע מההשחתה זרע, אין בכך איסור הוצאת זרע לבטלה - אולם המעניין ב"אגרות משה" יראה שהיתר זה מותרנה בכך שלולא הוצאה הזרע אין שום אפשרות לחייב מצוות עוננה באותו אופן (ולכן אסור "דש מבפנים וזרה מבחוץ" אפילו במקום פיקוח נפש). לעניינו מדובר בשני תנאים: אין דרך אחרת למנוע היריון (כגון שדריכים אחרות לאישה או מביאות לתופעות לוואי חמורות); ואני אפשרות לשמש מבלי למנוע היריון (כגון שההיריון מסכן את חי'i האישה). אלו - ורק אלו - הם התנאים שלפיהם יש מקום לדzon בשימוש בקונדום כאמצעי למניעת היריון. בכל מצב אחר ישנה אפשרות לקיים את מצוות עוננה גם ללא שימוש בקונדום,⁴ וממילא התנאי הבסיסי להיתר אינו קיים.

סיכום

א. ישנים סוגים שונים של אמצעי מניעה וברבים מהם (כגון גלולות והתקן) אין חשש של השחתת זרע, וכל הדין לגבייהם נוגע לעצם מניעת היריון. לגבי אמצעי מניעה אחרים, שבהם ישנה חסימה מכנית של הזרע (כגון דיאפרגמה וקונדום), נסוב הדין ההלכתי על שאלת השחתת הזרע.

ב. נחלקו הראשונים האם יש מקום להיתר לאישה לשמש במוקד כדי לא להיכנס להיריון. למעשה, לדעת אחרים מעתים אסור לשמש במוקד בשום מצב; לדעת אחרים מעתים יש מקום להיתר באופן כללי לשמש במוקד; אולם לדעת רובם המכريع של האחרונים, ההיתר לשמש במוקד מוגבל למקום של חssh פיקוח נפש.

ג. שימוש בקונדום גורוע מאשר שימוש במוקד, וגם לדעת הסוברים שיש מקום להיתר לשמש במוקד כיון שאין בדבר השחתת זרע, אין מקום להיתר לשמש בקונדום כדי להימנע מכניתה להיריון.

3 משנה תורה, איסורי ביאה, פרק כא, הלכה ט. אומנם בדברי הרמב"ם עצמו ישנה גרסה שלפיה יתכן שמותו להוציא זרע שלא כדרך כל הארץ במלך חי'i אישות, אך גם הרמב"ם עצמו בהמשך דבריו (שם, הלכה יח) כתוב בפירוש שאסור להוציא זרע לבטלה כדי למנוע היריון. ראו גם מאמרי, "דעת הרמב"ם בביואה שלא כדרך" אסיה כה (א-ב) 141 (התשעה"ה), שבו הוכחתו שברסתה המסתברת יותר מופיע בפירוש האיסור על הוצאת זרע.

4 חוסר רצונה של האישה להיכנס להיריון ואי-הסכמה להימנע היריון בדרך אחרת אינם נחשבים ל'אי יכולת לקיים מצוות עוננה', שכן היכולת קיימת ורק הרצון לא קיים.

ד. במקומות שבו אי אפשר להסתמך על אמצעי מניעה אחרת והאפשרות היחידה היא פרישות לזמן ממושך או שימוש בקונדומים (כגון כאשר הבעל הוא נשא של מחלת זיהומיות ואמצעי מניעה אחרים אינם מוגנים על האישה מחשש חשיפה לנגיף או כאשר האישה בהריון וזרע הבעל עלול לגרום להפללה ועליהם להימנע מחשיפה לזרע למשך תקופה ממושכת) יש מקום - לאחר שאלת רב - לסמן על הפסוקים המתירים לשמש עם קונדומים במקום עיגון וחשש סכנה.